

דף שבועי

בס"ד

פרשת וישלח, תשפ"ב, מספר 1445

רחל אימנו

גבריאל ח' כהן

המוחצנת של רחל ומיופייה, מה גם שעד לשלב זה בחייו היה אדם מופנם ("איש תם יֵשֵׁב אֶהְלִים" [בר' כה: כז]). "וַיֵּאָהֵב יַעֲקֹב אֶת רַחֵל וַיֵּאֱמָר אֶעֱבְדָךָ שִׁבְעַת שָׁנִים בְּרַחֵל בְּתָדָךְ הַקֶּטְנָה" (בר' כט: יח). אהבתו של יעקב לרחל גדולה, והפועל "אהב" חוזר בפרק שלוש פעמים. בעבודה קשה יעקב "רוכש" את רחל, ולאחר שבע שנים הוא דורש שתינתן לו: "וַיֵּאֱמָר יַעֲקֹב אֶל לָבָן הֲבָה אֶת אִשְׁתִּי כִּי מְלָאוּ יָמֵי וְאָבוֹאָהָ אֵלַיָּהּ" (שם: כא). לבן אכן מכין את משתה הנישואין, אלא שהוא מחליף את הכלה: "וַיְהִי בְעֶרְבֹ וַיִּקַּח אֶת לָאָה בִּתּוֹ וַיָּבֵא אֶתָּהּ אֵלָיו" (שם: כג).

אין לנו כל עדות ישירה על תגובותיהן של רחל ולאה למעשה המרמה של אביהן, ורבים מדרשי האגדה המנסים למלא את החלל הספרותי הזה.

ה"בעלות" של אב על בנותיו באה לידי ביטוי בולט בפרשת בנות לבן. לאחר שהחליף את בנותיו בליל הכלולות ורימה את יעקב, לבן מציע ליעקב עסקה נוספת שבזכותה יזכה גם ברחל, מייד עם סיום שבעת ימי המשתה ללאה. התמורה מצד יעקב: שבע שנים נוספות של עבודה בשירות לבן.

יעקב הסכים, וכך, תוך ימים אחדים נשא את שתי האחיות לנשים. לכל אחת מהן ניתנה שפחה – זלפה ללאה ובלהה לרחל. הכתוב מעיר מפורשות, שגם לאחר נישואיהם נשארה רחל אהבתו הגדולה של יעקב: "וַיֵּאָהֵב גַּם אֶת רַחֵל מִלָּאָה" (שם: ל).

לידת הבנים

בשנים הראשונות נולדים ארבעה בנים – כולם ללאה, והילדים זוכים לשמות

בפרשתנו אנו נפרדים מרחל אימנו, שנפטרה לאחר לידת בנימין. בדברנו על רחל כדאי לזכור, ששתי אימהות היו שנים רבות עקרות עד שזכו ללידה אחת (שרה ורבקה), ואילו אם שלישית (לאה) ילדה ששה בנים, אך משום מה רק רחל זכתה לתואר "אימנו" במסורת היהודית לדורותיה.

במאמרנו זה נעקוב אחרי חייה הסוערים של אימנו רחל, וגם נעמוד בקצרה על המקום המיוחד שזכתה לו בתודעה היהודית לדורותיה.

נישואי יעקב עם לאה ורחל

כשהגיע יעקב לחרן ושאל את אנשי המקום על משפחתו של לבן, הם השיבו ששלום לו, "וְהִנֵּה רַחֵל בִּתּוֹ בָּאָה עִם הַצֹּאֵן" (בר' כט: ו). המפגש עם רחל הפיח ביעקב כוחות גדולים והוא הרים לבדו את האבן, שבדרך כלל היה צורך ברועים רבים כדי לגלול אותה. רק אז הוא התפנה להבין את תחושתו האישית כלפי רחל, והוא הסביר לה בפירוט רב את הקשר המשפחתי ביניהם; הוא בן רבקה, ועל כן אחיין לאביה לבן.

רחל, המתוארת בפרק זה כבעלת פעלתנות רבה, רצה לאביה כדי לספר על בואו של הקרוב, האורח.

רחל בולטת ביופייה (גם יפת תואר וגם יפת מראה). נראה שיעקב מוקסם מאישיותה

* ד"ר גבריאל ח' כהן לימד משך שנים רבות במחלקה לתנ"ך של אוניברסיטת בר-אילן וגם שימש מנהל מכון גולד להכשרת מורות מחו"ל להוראה בחינוך היהודי בגולה.

** מאמר זה מוקדש לזכרה הטוב של אמי מרת רייצה רחל (לבית גלבסקי) אשת א"מ מוה"ר ד"ר מרדכי מרכוס כהן זצ"ל.

"לְכֵן יִשָּׁב עִמָּךְ הַלַּיְלָה תַּחַת דִּוְדָאֵי בְנֶךָ" (שם:טו). ואכן בערב, כשיעקב בא מן השדה, לאה באה לקראתו ואומרת: "אֵלַי תָּבוֹא כִּי שָׁכַר שְׁכָרְתִּיךָ בְּדוּדָאֵי בְנִי" (שם:טז).

יעקב, השבוי במתח שבין שתי האחיות – נשיו, עושה כרצונה, והכתוב אומר שא-לוהים שמע את לאה והיא ילדה ליעקב בן נוסף. השם 'ששכר' שניתן לו מזכיר לנו כמובן את הלשון של 'שָׁכַר שְׁכָרְתִּיךָ' (שם:טז). לאחר מכן נולד בן נוסף ונקרא שמו זבולון. גם כאן, שמות הבנים שניתנו על ידי לאה מתקשרים שוב למאבקה על אהבת בעלה.

לבסוף רחל זוכה להיריון. לידת בנה של רחל הוא אירוע משמעותי מאוד מבחינות רבות, ועובדה זו באה לידי ביטוי גם בכך שהאם נותנת שני מדרשים שונים לשם שבחיה לילד. בניגוד לשמות שבחיה לאה, שני הפירושים לשמות שנתנה רחל קשורים בה עצמה, ואינם מתייחסים לקשריה עם יעקב: "אֶסְפֵּא אֶ-לֵהִים אֶת חַרְפְּתִי" ו"יִסַּף ה' לִי בֵּן אַחֵר" (שם:כג-כד).

בכך מסתיימת (בשלב זה) הדרמה המשפחתית בתוך ביתו של יעקב, ועינינו נשואות להמשך קורות המשפחה בדרכה לארץ כנען.

עזיבת יעקב לארץ ישראל

יעקב מתכוון לעזוב את בית לבן. לאחר שהתעשר הוא מרגיש שהן לבן והן בניו אינם מתייחסים אליו כבימים עברו, והאווירה במשפחה הגדולה נעשית עכורה. אז ה' פונה אל יעקב ומאיץ בו לשוב אל ארץ אבותיו, ומבטיח לו להיות עימו. לפני הצעד הגדול יעקב מחליט להיוועץ בנשותיו, בנות לבן, שהרי עליהן לעזוב את מולדתן ובית אביהן. הפנייה של יעקב אל נשותיו ותגובותיהן משמעותיות למעמדן של לאה ורחל.

וַיִּשְׁלַח יַעֲקֹב וַיִּקְרָא לְרַחֵל וּלְלֵאָה הַשָּׂדֶה אֶל צֹאנוֹ (בר' לא:ד); וַתַּעַן רַחֵל וּלֵאָה וַתֹּאמְרָנָה לוֹ (שם:יד).

נאמנותן המלאה של שתי האחיות נתונה ליעקב, אך פנייתו היא קודם כול לרחל. גם במתן התשובה מודגש שרחל היא הדוברת הראשית. דמותה היוזמת של רחל בולטת גם בשלב זה של חייהן.

המבליטים את רצונה העז של לאה לזכות בתשומת לב ובאהבה מצד יעקב בעלה.

ראובן – "כִּי רָאָה ה' בְּעֵינַי כִּי עָתָה יֵאָהֲבֵנִי אִישִׁי" (שם:לב).

שמעון – "כִּי שָׁמַע ה' כִּי שָׁנוּאָה אֲנֹכִי" (שם:לג).

לוי – "עָתָה הַפַּעַם יִלְוֶה אִישִׁי אֵלַי" (שם:לד).

יהודה – "הַפַּעַם אוֹדָה אֶת ה'" (שם:לה).

בה בשעה שלאה מנסה לרכוש את אהבת בעלה באמצעות הבנים שילדה לו, מתגברת ברחל תחושות של קנאה לאחותה. מסתבר שכל אחת מהאחיות רוצה מה שאין לה; רחל – אימהות ולאה – את אהבת יעקב. בייאווה רחל דורשת מבעלה לעזור לה: "הֲבֵה לִי בָנִים וְאִם אֵין מִתָּה אֲנֹכִי" (בר' ל:א). תקיפות הבקשה של רחל וסגנון דבריה מעידים על צער נפשה, אך יעקב אינו מקבל בקשה שכזו, ואף כועס עליה.

רחל, בעלת היוזמה, מבינה שבשלב זה של חייה אינה יכולה להגיע לאימהות, ועל כן היא הולכת בדרכה של שרה ומבקשת להיבנות משפחה בלה.

"להיבנות" – תרתי משמע: לאמץ את בן השפחה שנולד מבעלה, ואולי בזכות זה גם להרות בעצמה (כפי שקרה לשרה). ואכן, בלה יולדת שני בנים:

דן – "דָּנַי אֶ-לֵהִים וְגַם שָׁמַע בְּקִלִּי" (בר' ל:ו).

נפתלי – "נִפְתָּלוֹי אֶ-לֵהִים נִפְתַּלְתִּי עִם אַחֲתִי גַם יִכְלַתִּי" (שם:ח).

בנתינת השמות לילדי בלה רחל נותנת ביטוי גם לצער עקרותה.

המתח בין לאה ורחל, שתי אחיות הנשואות לאותו בעל והן צרות אחת לחברתה, ממשיך למלא את חייהן, וברגעים מסוימים הוא מתגלה בכל חריפותו. כך ראובן מביא דודאים ללאה אימו, ורחל, הזקוקה לאהבת בן, מבקשת מלאה מהדודאים. אך לאה מסרבת במרירות: "הַמַּעַט קָחְתָּךְ אֶת אִישִׁי וְלָקַחְתָּ גַם אֶת דִּוְדָאֵי בְנִי" (שם:טו).

לשם קבלת הדודאים רחל מוכנה אפילו 'להשכיר' את אהבת בעלה – והרי זה מה שיש לה ואין ללאה – והיא מציעה ביוזמתה:

הנ"ך ובספרות היהודית המאוחרת מודגש שרחל העקרה נהפכה לאם האולטימטיבית של עם ישראל. כאמור, רבות מאימותינו היו תקופה ארוכה עקרות, עד שיכלו ללדת את דור ההמשך, אך רק בקשר לרחל מתקשר מוטיב המוות הן לעקרותה ("ואם אין מתה אנכי") והן ללידה ("ותקש בלידתה").

כבר ירמיהו הנביא מתאר את רחל, הקבורה על אם הדרך, כאם המבכה על בניה:

פֶּה אָמַר ה' קוֹל בְּרָמָה נִשְׁמַע נְהִי בְּכִי תִמְרוּרִים רַחֵל מִבְּכָה עַל בְּנֵיהָ מֵאֲנָה לְהִנָּחַם עַל בְּנֵיהָ כִּי אֵינָנוּ. פֶּה אָמַר ה' מִנְעִי קוֹלְךָ מִבְּכִי וְעֵינֶיךָ מִדְּמְעָה כִּי יֵשׁ שָׂכָר לְפַעֲלֶתְךָ נְאֻם ה' וְשָׁבוּ מֵאֶרֶץ אוֹיֵב. וְיֵשׁ תִּקְוָה לְאַחֲרִיתֶךָ נְאֻם ה' וְשָׁבוּ בְּנֵים לְגִבּוֹלָם" (לא:יד-טז).

גם במגילת רות נזכרת רחל (לפני לאה) כאם הממשיכה את שלשלת הדורות בעם ישראל: "יתן ה' את האשה הבאה אל ביתך כרחל וכלאה אשר בָּנוּ שְׁתֵּיהֶם אֶת בֵּית יִשְׂרָאֵל" (רות ד:יא), ועד היום רחל מסמלת את האם היהודייה.

"אימא רחל" מלאה תפקיד בקביעת המפה באיזור בית לחם, בעקבות הסכם אוסלו. בירושלים ובערים אחרות ישנם רחובות על שם האימהות, אבל רק רחוב אחד בעיקר זכה בתואר נוסף, המוקדש לזכרה של רחל אימנו...¹

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:
<http://www1.biu.ac.il/parasha2>
 כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
 ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.
 הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן
 יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון
עורכת לשון: רחל הכהן שיף

1 הכינוי "רחל אימנו" נקבע בתודעה הלאומית, למרות שרובו של עם ישראל אינו נמנה על צאצאיה. לאימא רחל מוקדשים שירים רבים בעברית, בידיש ובשפות אחרות, ובהם היא מתוארת כאם המגינה על בניה האהובים.

מעשה גניבת התרפים על ידי רחל מעיד אף הוא על יוזמה והעזה. תהיינה סיבות הגניבה אשר תהיינה – כל מפרש ודרכו בנושא – רחל פועלת כאן שוב בתושייה ובתחכום.

המתח בין נשות יעקב דעך במידה מסוימת בעקבות ההליכה המשותפת לארץ כנען. ברם, החיבה היתרה שיש בליבו של יעקב לרחל באה שוב לידי ביטוי בשעה שהוא עורך את המחנות לקראת המפגש עם עשיו, ומבקש להגן עליה במיוחד:

וַיֵּשׁ אֶת הַשְּׁפָחוֹת וְאֶת יְלֵדֵיהֶן רֵאשֹׁנָה וְאֶת לָאָה וְיְלֵדֶיהָ אַחֲרָיִם וְאֶת רַחֵל וְאֶת יוֹסֵף אַחֲרָיִם (בר' לג:ב).

לאחר תלאות שונות בדרך מבית אל, רחל עומדת ללדת:

וַתֵּלֶד רַחֵל וַתִּקְשֶׁ בְּלִדְתָּהּ. וַיְהִי בְהַקְשָׁתָהּ בְּלִדְתָּהּ וַתֹּאמֶר לָהּ הַמִּילָדֹת אֵל תִּירָאִי כִּי גַם זֶה לִּךְ בֵּן. וַיְהִי בְּצֵאת נַפְשָׁהּ כִּי מָתָה וַתִּקְרָא שְׁמוֹ בֵּן אוֹנִי וְאָבִיו קָרָא לוֹ בְּנִימִין (בר' לה:טז-יח).

לרחל נולד בן שני, אך היא נפטרה במהלך הלידה. היא עוד הספיקה לתת שם לילד: "בן אוני", שם בעל משמעות כפולה: און ככוח, ואון כצער, ושוב השם קשור לחוויותיה האישיות של רחל. אך אבי הילד קרא לבנו, היחיד שנולד בארץ ישראל, בנימין.

עם לידת הבן השני הגיעו חיי רחל לסיומם, והיא נקברה סמוך למקום פטירתה: "וַתָּמָת רַחֵל וַתִּקָּבֵר בְּדֶרֶךְ אֶפְרָתָה הוּא בֵּית לְחָם" (שם:יט).

רחל, הרעיה שכל חייה זכתה לאהבה יתרה מבעלה, קבורה לבדה על אם הדרך. לאה, לעומת זאת, שכל חייה היו מימוש האימהות, נשארה סמוכה לבעלה גם בהמשך חייו וגם לאחר מותו. יעקב אף מצווה את בניו לקבור אותו ליד לאה בקבר האבות.

רחל אימנו

ראינו, אם כן, שלפי הכתובים רחל היא בעלת ייחודיות מרשימה; היא מזהירה ביופייה, מחוננת ביוזמתיות מקורית ויצירתית, היא אהבת חייו של יעקב ואשת סודו, אך מעל הכול היא נותנת ביטוי חזק לסבל עקרותה, ולוחמת מלחמה בלתי נלאית כדי לזכות באימהות. אולי משום כך, בספרי